

Małgorzata Korpała*

Ochrona substancji czy formy w zabytkach epoki modernizmu

Protection of the substance or the form in the monuments of the modernist era

Słowa kluczowe: modernizm, autentyzm, zabytki XX wieku, ochrona zabytków

Key words: modernism, authenticity, historical monuments of the twentieth century, the protection of monument

1. WSTĘP

Sposób postępowania podczas prac konserwatorskich przy zabytkowej architekturze jest odzwierciedleniem doktryn konserwatorskich, które wskazują, jaki jest sposób i zakres ingerencji konserwatorskiej. Prace podejmowane wobec architektury modernistycznej koncentrują się na formie i wyglądzie budowli, który jest nośnikiem jej przeznaczenia funkcjonalnego postrzeganego jako najważniejsza wartość budowli z tego okresu. Natomiast zachowana oryginalna substancja jest niedoceniana. Jest to tym bardziej istotny problem, że coraz więcej budynków modernistycznych przechodzi gruntowne remonty i konserwacje, które zazwyczaj polegają na wymianie materiałów na ich współczesne, bardziej wytrzymałe odpowiedniki.

Konserwacją architektury modernistycznej zaczęto się interesować dopiero w latach 80. XX wieku. Wówczas też, w 1988 roku powstało Stowarzyszenie Dokumentacji i Konserwacji Zabytków Architektury Modernistycznej – International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement, nazywane w skrócie DO-COMOMO¹. Jego celem stało się dokumentowanie i ochrona dzieł architektury ruchu modernistycznego (*Modern Movement*). Wówczas przeprowadzono pierwsze remonty konserwatorskie budowli modernistycznych i wypracowano zasady ochrony budowli z tego okresu.

1. INTRODUCTION

The proceedings during conservation work on historic architecture reflect conservation doctrines which outline the manner and extent of conservation interference. The work carried out on modernist architecture concentrates on the form and appearance of a building, which are perceived as a medium of its functional significance seen as the most important value of a building from that period. But the preserved original substance is underappreciated. The issue is of even greater significance since more and more modernist buildings undergo thorough renovation and conservation, which usually involve replacing materials with their contemporary, durable equivalents.

Conservation of modernist architecture became a subject of interest only as late as the 1980s. Then, in 1988, the International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement was established, abbreviated as DO-COMOMO¹. Its aim is documenting and preserving works of architecture of the *Modern Movement*. It was then that the first conservation renovations of modernist buildings were carried out and the principles for protecting buildings from that period were worked out. Yet, it fairly quickly turned out that the principles were not universal, and realisations differ considerably from one another.

* dr, Instytut Architektury, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie

* dr, *Institute of Architecture, University of Applied Sciences in Nysa*

Cytowanie / Citation: Korpała M. Protection of the substance or the form in the monuments of the modernist era. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2017;49:51-62

Otrzymano / Received: 04.03.2017 • **Zaakceptowano / Accepted:** 19.03.2017

doi:10.17425/WK49MODERNIST

Dość szybko okazało się, że nie są to zasady uniwersalne, a realizacje znacząco różnią się od siebie.

Inne organizacje konserwatorskie, jak np. ICOMOS, także podejmują problematykę ochrony budowli modernistycznych, a budynki z tego czasu są także wpisywane na Światową Listę Dziedzictwa Kultury UNESCO. Coraz więcej budynków i założeń urbanistycznych zostało docenionych i przeprowadzono w nich kompleksowe prace konserwatorskie.

2. STAN BADAŃ

Od początku XX wieku w środowisku konserwatorskim toczą się dyskusje o metodach konserwacji zabytkowej architektury.

W Polsce pierwsze badania nad architekturą modernizmu podjął Andrzej Olszewski już w latach 60. XX wieku². Później ukazywały się kolejne ważne prace na ten temat³. Jednak problem konserwacji budowli modernistycznych był podejmowany marginalnie. Ważnym forum wymiany poglądów na ten temat stały się dopiero cykliczne konferencje „Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni” organizowane od 2007 roku.

Wielu autorów podejmowało temat powojennej architektury modernistycznej, podkreślając, że architektura tego nurtu jest niedoceniana, a nawet deprecjonowana. Jednocześnie wysuwali oni postulat konieczności przygotowania rozwiązań systemowych, które umożliwią ochronę czołowych budynków modernistycznych, zanim zostaną one zburzone lub całkowicie przekształcone⁴.

Istotne dla podejmowanego tematu jest pojęcie autentyzmu. Pojęcie to nie zostało zdefiniowane w dotychczasowych aktach prawnych, na których opiera się praktyczna ochrona zabytków, jednak od dziesięcioleci jest jednym z najważniejszych „wytworów doktryny konserwatorskiej”, a także „nieodłącznym elementem kształtującym wartość zabytkową”⁵.

W tradycyjnym rozumieniu autentyzm jest utożsamiany z oryginalną, historyczną substancją zabytku oraz z jego historyczną formą, a tym samym odnosi się on do uznania zabytku za prawdziwy. Autentyzm substancji odnosi się do materiałów, technologii i rozwiązań projektowych. Autentyzm formy jest ściśle związany z projektem, ideą i kompozycją brył architektonicznych.

W Polsce problem autentyzmu zabytków architektury podjął Olgierd Czerner już w połowie lat 70. XX wieku⁶ i wyróżnił elementy składowe autentyzmu (materiał, metody technologiczne i konstrukcyjne, funkcja, forma, oddziaływanie). Zadał też pytanie: „jeśli chcemy zachować autentyzm obiektu architektury, czy obowiązani jesteśmy wobec tego troszczyć się o zachowanie wszystkich cech składających się na jego istnienie i charakter?”⁷.

W 1994 roku środowisko międzynarodowe przygotowało Dokument z Nara⁸, który podejmował temat autentyzmu i akcentował rolę lokalnego dziedzictwa kultury. W dokumencie tym zwrócono uwagę na różnorodność kryteriów konserwatorskich i ich zależność od lokalnego kontekstu kulturowego.

Other conservation organisations, such as e.g. ICOMOS, also address the issue of modernist buildings protection, and buildings from that period are also inscribed into the UNESCO World Cultural Heritage List. More and more buildings and urban complexes have been properly appreciated and extensive conservation work has been carried out there.

2. STATE OF RESEARCH

Since the beginning of the 20th century discussions concerning methods of conservation of historic architecture have been taking place within the conservation milieu.

In Poland, the first research on modernist architecture was conducted by Andrzej Olszewski already during the 1960s². Subsequent important studies on the subject appeared later³. However, the issue of conservation of modernist buildings was only marginally addressed. Only the cyclic conferences entitled “Modernism in Europe. Modernism in Gdynia” organised since 2007, became an important forum for exchanging opinions on the topic.

Numerous authors addressed the issue of post-war modernist architecture, emphasising that this trend in architecture was underappreciated, or even belittled. At the same time, they put forward demands concerning the need to prepare system solutions that will allow for protecting top modernist buildings before they are demolished or transformed beyond recognition⁴.

The notion of authenticity is crucial for the discussed issue. This notion was not defined in previous legal acts on which practical monument protection is based, nevertheless for decades it has been one of the vital “products of the conservation doctrine”, as well as “an inherent element shaping the historic value”⁵.

Traditionally, authenticity is identified with original, historic substance of the monument and its historic form, and thus relates to recognising the monument as genuine. Authenticity of the substance refers to materials, technology and project solutions. Authenticity of form is closely connected with the project, idea and composition of architectonic shapes.

In Poland the problem of authenticity of architecture monuments was addressed by Olgierd Czerner already in the mid-1970s⁶ and distinguished components of authenticity (material, technological and construction methods, function, form, impact). He also posed the question: “if we wish to preserve authenticity of an architectural object, are we obliged to care about protecting all features contributing to its existence and character?”⁷.

In 1994, the international milieu prepared the Nara Document⁸, which addressed the issue of authenticity and emphasised the role of the local cultural heritage. The document drew attention to the diversity of conservation criteria and their dependence on local cultural context.

The media through which material and non-material values are conveyed in historic architecture have been analysed by Maria Brykowska, who stressed that it is

Ryc. 1. Dessau, budynek szkoły Bauhaus, stan 2009

Fig. 1. Dessau, Bauhaus school building, state in 2009

Ryc. 2. Brno, willa Tugendhatów, fot. 2008

Fig. 2. Brno, the Tugendhat villa, photo: 2008

Nośniki wartości materialnych i niematerialnych w zabytkowej architekturze przeanalizowała Maria Brykowska, która podkreśliła, że możliwa jest ich ochrona w poszczególnych etapach procesu inwestycyjnego⁹.

W ostatnich latach coraz więcej uwagi poświęca się detalom i sposobom wystroju elewacji oraz wnętrz (tynki elewacyjne, mozaiki, sgraffita itd.), jak i problemom

possible to protect them on particular stages of the investment process⁹.

In recent years, more and more attention is paid to details and manners of elevation and interior decoration (elevation plaster, mosaics, sgraffiti etc.) and problems related to protecting them as important aesthetic elements affecting the authenticity of modernist architecture¹⁰.

ich ochrony jako ważnego elementu estetyki wpływającego na autentyczność architektury modernizmu¹⁰.

Ważnym podsumowaniem zagadnienia autentyczności jest publikacja Jacka Brudnickiego, który analizował, kiedy można uznać, że zabytek wciąż posiada wartość zabytkową i kiedy ją już utracił¹¹.

3. CO POWINNO BYĆ PRZEDMIOTEM OCHRONY W BUDOWLACH Z OKRESU MODERNIZMU?

Należy przeanalizować, co faktycznie stanowi o wartości zabytkowej architektury z okresu modernizmu. W wypadku budowli powstałych w kręgu *Modern Movement* istotne jest zachowanie najważniejszych cech tej architektury, do jakich należy podporządkowanie budowli funkcji, której służy. Architektura powinna pozostać nośnikiem przeznaczenia funkcjonalnego. Temu służą zabytkowe już dziś elementy konstrukcji, wystroju i dekoracji. Zakres ingerencji konserwatorskiej ma istotny wpływ na to, czy zabytek nadal może być traktowany jako dokument epoki, w której powstał. Zmiany mogą całkowicie zdewaluować dotychczasową wartość zabytkową.

Le Corbusier określił cechy budowli modernistycznej jako pięć zasad: dom na słupach, wolny plan, wolna fasada (niezależna od konstrukcji), longitudinalne okna, płaski dach i ogród na dachu. Ochronie powinny podlegać wszystkie te elementy (konstrukcja, elewacja i jej wystrój, okna i wystrój wnętrz), które są nieodłącznymi cechami budowli modernistycznej. Jednak w Polsce ochrona może dotyczyć tylko budowli i jej elementów chronionych prawnie.

Do lat 90. XX wieku budynki modernistyczne były traktowane jako współczesne, prowadzono w nich więc remonty budowlane. Naturalną rzeczą było ich unowocześnianie i prowadzenie kompleksowych prac poprawiających i uwspółcześniających estetykę budowli bez zachowania oryginalnego wykończenia. Można zatem postawić pytanie, czy zabytki architektury XX wieku winny podlegać takim samym regułom jak zabytki z epok wcześniejszych.

Obecnie wiele budowli współczesnych zostało docenionych i objętych prawną ochroną poprzez wpisanie do rejestru zabytków. Te wybrane dzieła XX-wiecznej architektury są traktowane tak samo jak zabytki z wcześniejszych okresów i są poddawane pracom konserwatorskim, a nie standardowym remontom budowlanym. Zasady postępowania administracyjnego zmierzające do uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac remontowych w zabytkach XX-wiecznych są takie same jak wobec architektury okresu średniowiecza, baroku czy klasycyzmu. Takie same są też wymogi dotyczące wykonawstwa konserwatorskiego i budowlanego polegające na dopasowaniu technologii i materiałów do indywidualnych cech zabytku. We wszystkich przypadkach poszukiwane są indywidualne rozwiązania oparte na badaniach konserwatorskich.

Jednakże, poza wyselekcjonowaną grupą budowli uznanych za zabytki, pozostałe XX-wieczne budynki są

An important conclusion of the authenticity issue is a publication by Jacek Brudnicki, who analysed when it can be acknowledged whether a monument still possesses a historic value or if it has already been lost¹¹.

3. WHAT SHOULD BE PROTECTED IN BUILDINGS FROM THE MODERNIST PERIOD?

It should be analysed what actually constitutes the value of historic architecture from the modernist period. In the case of buildings created under the influence of the *Modern Movement*, it is vital to preserve the most important feature of that architecture which is subordinating a building to the function it serves. Architecture ought to remain a carrier of functional purpose. The now historic elements of construction, interior decor and ornamentation are to serve this purpose. The extent of conservation interference has a significant influence on the fact whether the monument can still be treated as a document of the period in which it was created. Changes can entirely devalue previous historic value.

Le Corbusier determined features of a modernist edifice as five principles: a house on poles, open plan, free facade (independent of the construction), longitudinal windows, flat roof and a roof garden. All those elements (construction, elevation and its decor, windows and interior decoration) which are inherent features of a modernist building ought to be under protection. However in Poland protection can be limited only to a building or its protected legally elements.

Until the 1990s, modernist buildings were treated as contemporary, therefore renovation were carried out in them. It seemed natural to modernise them and to carry out complex work in order to improve and update the aesthetics of a building without preserving the original finish. Therefore, one can ask whether monuments of architecture of the 20th century should be subject to the same regulations as monuments from previous epochs.

Currently, many modern buildings have been properly appreciated and put under legal protection by entering them into the monument register. Those selected masterpieces of the 20th-century architecture are treated in the same way as monuments from earlier periods, and undergo conservation treatment instead of standard building renovation. The principles of administrative procedure aimed at obtaining a permit for carrying out renovation work in monuments from the 20th century are the same as those regarding architecture of the medieval, baroque or classicist period. Requirements concerning conservation and building workmanship including adjusting technologies and materials to individual requirements of a monument are also the same. Individual solutions based on conservation research are sought in all cases.

Nevertheless, besides a select group of edifices acknowledged as monuments, the remaining 20th-century buildings are still treated – regardless of their degree of preserved original substance – as contemporary and so

Ryc. 3. Warszawa, Kino Iluzjon, dawne kino „Stolica”, stan z roku 2016

Fig. 3. Warszawa, Iluzjon Cinema, former “Stolica” cinema, state in 2016

nadal traktowane – niezależnie od stopnia zachowanej oryginalnej substancji – jako współczesne i mało wartościowe pod względem materii. W budowlach niewpisanych do rejestru zabytków prowadzone są remonty ogólnobudowlane i przebudowy. Najważniejsza w nich jest możliwość użytkowania, a więc dopuszczalne jest ich przekształcanie zgodnie z wymogami funkcjonalnymi. Zmiany, które są wynikiem adaptacji, polegają na przekształceniu bryły, zmianie dyspozycji wewnątrz oraz na zmianach technologicznych i materiałowych. Są to ocieplenia elewacji, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, ale także wybiórcze rekonstruowanie wybranych fragmentów w połączeniu z elementami dodanymi współcześnie. Prace te mogą znacząco zmienić wygląd budowli, która po „uwspółcześnieniu” ma charakter bezstylowy i ahistoryczny.

4. PROBLEMY OCHRONY SUBSTANCJI ARCHITEKTURY MODERNISTYCZNEJ

Większość budynków XX-wiecznych wznoszono z materiałów nowoczesnych, które nie tylko pozwalały na zerwanie z tradycją architektoniczną, ale i dawały możliwość przyspieszenia procesów inwestycyjnych oraz obniżenia kosztów. Do powszechnej praktyki budowlanej wszedł żelbet i beton oraz gotowe prefabrykaty, jak np. wielka płyta. Jednakże materiały te nie były wówczas dostatecznie sprawdzone pod względem trwałości i odporności na starzenie. Dopiero po upływie kilku dziesięcioleci okazało się, że beton ulega procesom destrukcji i następuje to znacznie szybciej niż w wypadku tradycyjnych materiałów budowlanych stosowanych od stuleci.

of little value, as far as matter is concerned. Complete refurbishments and alterations are conducted in buildings not entered into the monument register. The most important in them is the usability, so it is allowed to transform them in accordance with functional requirements. Alterations which result from adaptations involve transforming the shape, change of interior arrangement and technological and material replacements. They are: thermal insulation of elevations, replacing window and door frames, but also selective reconstruction of chosen fragments in combination with contemporary additions. Such work can considerably alter the appearance of a building which, after “updating”, acquires a styleless and ahistorical character.

4. ISSUES OF PROTECTING THE SUBSTANCE OF MODERNIST ARCHITECTURE

The majority of 20th-century buildings were erected from modern materials, which not only allowed for breaking with the architectonic tradition but also offered a possibility of accelerating investment processes and reducing costs. Ferroconcrete and concrete as well as ready-made prefabricated elements became common building practice. However, those materials were not sufficiently tested then as far as their permanence and resistance to ageing were concerned. Only after the passage of several decades it turned out that concrete undergoes destructive processes and that it happens much faster than in the case of traditional building materials used for centuries.

Wiele z ówczesnych realizacji było niedopracowanych z oszczędności, pośpiechu i braku materiałów budowlanych o odpowiedniej jakości. W większym stopniu liczyło się przeznaczenie funkcjonalne, jak i szybkie wzniesienie *maszyny do mieszkania*, a nie jej trwałość. Niskiej jakości są zwłaszcza budynki powojenne wznoszone w dobie deficytu materiałów budowlanych¹².

Starzenie się materiałów takich jak beton, konstrukcje żelbetowe, stolarka, a także różnych wypraw tynkarskich i wypraw elewacyjnych sprawia, że budowle z tego okresu są dziś źle postrzegane. Są zaniedbane, brzydkie oraz nie spełniają współczesnych norm energooszczędności i bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Ich remontowanie budzi wątpliwości zarówno pod względem ekonomicznym – ze względu na opłacalność podejmowanych kosztownych remontów, jak i doktrynalnym. Naprawa polegająca na wymianie zużytych elementów sprawia, że budynek traci wartość autentyczności substancji i znacząco wpływa to na obniżenie jego wartości zabytkowej. Im mniej oryginalnej substancji, tym słabsze są argumenty, by objąć ochroną budynki, których forma i funkcja nadal jest zachowana.

Innym istotnym problemem dotyczącym ochrony budowli modernistycznych jest ekonomika użytkowania budynków z tego okresu. Często są one opuszczone i przez długi czas nieużytkowane, co wraz z upływem czasu zwiększa koszty modernizacji i napraw. Często wymagają one docieplenia, które zmienia ich formę architektoniczną. Sprawia to, że budynki modernistyczne przestają być tanie i atrakcyjne ekonomicznie, bo koszty użytkowania nieustannie rosną.

Ostatnim zagadnieniem jest brak akceptacji społecznej dla wielu budowli z tego czasu, które określono jako *źle urodzone*, co jeszcze bardziej naraża je na przekształcenia, a nawet na wyburzenie. Konieczny jest kompromis, który oznacza zgodę na wymianę zdegradowanych i zużytych elementów na nowe, a także poszukiwanie nowej funkcji i powiązanej z nią formy architektonicznej. Dlatego budowle XX-wieczne wymagają odmiennego podejścia konserwatorskiego niż do architektury z okresów wcześniejszych¹³.

4.1. Problem degradacji materiałów budowlanych

Oddzielny problem w wypadku wielu budowli XX-wiecznych stanowi zagadnienie degradacji materiałów, z których zostały one wzniesione. Już pod koniec XX wieku podejmowano w literaturze problem degradacji współczesnych materiałów budowlanych, a zwłaszcza betonu i żelbetu. Na tempo tych procesów wpływ wywiera zanieczyszczenie środowiska miejskiego. Bardzo istotne jest prawidłowe przygotowanie zaprawy i przebieg jej wiązania, a także jakość i rozmieszczenie elementów zbrojenia. Szczegółowe badania dotyczące tego zagadnienia są prowadzone przez różne ośrodki akademickie. Poszukuje się też metod analizy aktualnego stanu zachowania i oceny wytrzymałości murów

Many realisations in those times were not polished up because of economizing, haste and lack of building materials of appropriate quality. The functional purpose and quick erection of a *machine for living* were more important than its endurance. Particularly post-war buildings erected at the time of shortage of building materials are of poor quality¹².

Ageing processes occurring in materials such as concrete, ferroconcrete constructions, woodwork, and elevation plasters are responsible for the negative perception of buildings from that period. They are neglected, ugly and do not meet the current standards of energy-saving and fire hazard. Renovating them raises doubts both from the economic point of view, because of cost-effectiveness of such an expensive undertaking, and from the doctrinal one. Renovation involving replacement of worn-out elements makes the building lose the value of substance authenticity, which significantly decreases its historic value. The less original the substance, the weaker the arguments to protect buildings whose form and function are still preserved.

Another vital problem related to protecting modernist buildings is the economics of using buildings from that period. They are frequently abandoned and have not been used for a long time, which increases the cost of modernisation and repair with the passage of time. They often require thermal insulation which alters their architectonic form. In consequence, modernist buildings cease to be cheap and economically attractive since costs of usage increase incessantly.

The last issue is lack of social acceptance of many buildings from that period, which were labelled as *ill-born*, which puts them even more at risk of transformation or even demolition. It is necessary to reach a compromise that involves agreement to replacing degraded and worn-out elements with new ones, as well as seeking a new function and a related architectonic form. Therefore, buildings from the 20th century require a different conservation approach than the architecture from earlier periods¹³.

4.1. Problem of degradation of building materials

In the case of many buildings from the 20th century, another problem is degradation of materials which were used to erect them. Already at the end of the 20th century the issue of degradation of contemporary building materials, particularly concrete and ferroconcrete, was addressed in the literature on the subject. The processes are further aggravated by pollution of the urban environment. Properly prepared mortar and the way in which it sets, as well as the quality and distribution of reinforcement are essential. Detailed research concerning the issue is being carried out by various academic centres. Methods for analysing the current state of preservation and assessing the strength of walls of the 20th-century buildings are also researched. Another issue is introducing solutions allowing for preserving original materials

Ryc. 4. Warszawa, Sala Kongresowa, stan z roku 2016
 Fig. 4. Warszawa, Congress Hall, state in 2016

budowli XX-wiecznych. Kolejnym zagadnieniem jest wprowadzanie rozwiązań pozwalających na zachowanie oryginalnych materiałów poprzez wysycanie zdegradowanej struktury betonowych ścian¹⁴. Problem ten dotyczy także małej architektury wykonanej ze sztucznego kamienia. Oddzielnym zagadnieniem jest degradacja konkretnych rozwiązań budowlanych – np. stolarki okiennej i innych przegród termicznych. Z reguły nie spełniają one dzisiejszych norm izolacji termicznej. Największy problem dotyczy wielkich okien zespolonych i przeszklonych ścian osłonowych będących nieodłączną częścią wielu budowli modernistycznych. Dziś często wymagają one wymiany i zastąpienia rozwiązaniami stosującymi wielowarstwowe zespolone szyby, które zapewniają dużo lepszą izolację termiczną.

5. PRZYKŁADY OCHRONY ZABYTKÓW MODERNISTYCZNYCH

W Europie jednym z pierwszych i najważniejszych przykładów prac konserwatorskich dotyczących budowli modernistycznych było rozpoczęte w 1976 roku odnowienie gmachu Bauhausu w Dessau¹⁵. Później szybko nastąpiły kolejne przykłady prac w budowlach modernistycznych. Wśród nich wymienić należy liczne konserwowane budowle Le Corbusiera we Francji, modernistyczne osiedla w Berlinie i w innych częściach Niemiec czy modelowe prace konserwatorskie willi Tugendhatów w Brnie połączone z organizacją licznych seminariów i warsztatów.

by saturating the degraded structure of concrete walls¹⁴. The problem also concerns architectonic features made from artificial stone. A separate issue is degradation of specific building solutions – e.g. of window frames and other thermal partitions which, generally, do not meet the current standards of thermal insulation. The greatest challenge is posed by huge insulated-glass window panes and glass screen walls, which constitute an inseparable part of numerous modernist buildings. Today, they frequently require replacing with solutions using multi-layer insulated-glass panes, which provide much better thermal insulation.

5. EXAMPLES OF MODERNIST MONUMENTS PROTECTION

In Europe, one of the first and most important examples of conservation work concerning a modernist building was the renovation of the Bauhaus building in Dessau commenced in 1976¹⁵. It was soon followed by other examples of work in modernist buildings, among which one should mention numerous restored buildings by Le Corbusier in France, modernist housing estates in Berlin and other German lands, or model conservation work on the Tugendhat villa in Brno, combined with organizing many seminars and workshops.

In recent years first renovation and conservation work of modernist buildings was undertaken in Poland, e.g. of the railway stations of the Warsaw Cross-City Line (e.g. Ochota railway station). It was meant to protect

W ostatnich latach w Polsce podejmowano pierwsze prace remontowe i konserwatorskie budowli modernistycznych, m.in. dworców warszawskiej kolei średnicowej (np. dworzec Ochota). Miały one na celu ochronę ich formy, a czasem adaptację do nowej funkcji (np. dworzec Powiśle). Dla zilustrowania tej problematyki zestawiono wybrane studia przypadków architektury drugiej połowy XX wieku z okresu modernizmu (kino Iluzjon w Warszawie) oraz wzniesionej w zbliżonym czasie budowli z czasów socrealizmu (Sala Kongresowa w Warszawie).

5.1. Kino „Iluzjon”, dawne kino „Stolica”

Budynek dawnego kina „Stolica” wzniesiono w latach 1949–1950 według projektu Mieczysława Pipreka. Powstał on na planie prostokąta z dostawioną charakterystyczną rotundą. Było to jedno z kilku kin tego architekta („W-Z” – na Woli, „1 Maj” – na Grochowie oraz „Ochota” – obecny „Och-Teatr”). Budowla ma cechy modernistycznej architektury użyteczności publicznej, ale już z detalami noszącymi cechy socrealizmu. Przed planowaną rozbiórką budynek uchronił wpis do rejestru zabytków z 2008 roku. Prace remontowo-konserwatorskie przeprowadzono w latach 2011–2012¹⁶.

Celem prac było przeprowadzenie modernizacji poprawiającej funkcjonalność i przekształcenie kina jednosalowego w wielofunkcyjne Muzeum Sztuki Filmowej. Modernizacja budynku obejmowała adaptację i przebudowę, w tym powiększenie przestrzeni użytkowej do dwóch sal projekcyjnych oraz poprawę standardu technicznego budynku. Uznano, że multifunkcyjność stworzy nowe możliwości organizacji wydarzeń kulturalnych, organizacji wystaw interaktywnych, a także prezentacji zbiorów Filмотeki Narodowej.

Do naszych czasów zachowały się oryginalne elementy wyposażenia wnętrza kina z końca lat 40. XX wieku, m.in. tkaniny ścienne¹⁷, gipsowe kartusze, czyli reliefy na temat herbu Warszawy, oraz elementy architektoniczne. Detale te zostały zinwentaryzowane i w ramach prac konserwatorskich odtworzone.

W efekcie wykonanych prac ocalała bryła kina, jak i jego pierwotna funkcja, ale uległy wymianie oryginalne detale i dekoracje wnętrz. Nowy, stylizowany detal jest podporządkowany aktualnej multifunkcyjności, a także charakterowi architektury Pipreka.

5.2. Sala Kongresowa

Sala Kongresowa jest kolejnym przykładem zachowanej w pierwotnej formie budowli, która została ocalona przed znaczącymi przekształceniami dzięki decyzji o wpisie do rejestru zabytków w 2007 roku.

Sala Kongresowa w Warszawie, będąca częścią Pałacu Kultury i Nauki, została wzniesiona w 1955 roku. Zachowała ona oryginalny socrealistyczny wystrój z wyraźnym nawiązaniem do stylu klasycystycznego. Brak remontów sprawiał, że zarówno bryła budowli, jak i jej wystrój zachowały się w pierwotnej formie. Jednakże po

their form, and sometimes adaptation to a new function (e.g. Powiśle railway station). Selected case studies of architecture from the 2nd half of the 20th century from the modernist period (“Iluzjon” Cinema in Warszawa) and a building from the socialist-realism period erected approximately at the same time (Congress Hall in Warszawa) were discussed to illustrate the issue.

5.1. “Iluzjon” cinema, former “Stolica” cinema

The building of the former “Stolica” cinema was erected in the years 1949–1950 acc. to a project by Mieczysław Piprek. It was built on the plan of a rectangle with an addition of a characteristic rotunda. It was one of a few cinemas designed by that architect (“W-Z” – in Wola, “1 Maj” – in Grochow and “Ochota” – nowadays “Och-Teatr”). The building boasts features of modernist architecture of public utility, though already with details showing features of socialist-realism. An entry in the monument register in 2008 saved the object from planned demolition. The renovation-conservation work was carried out in the years 2011–2012¹⁶.

The work was aimed at carrying out modernisation that would improve functionality and convert a one-room cinema into a multi-function Museum of Film Art. Modernisation of the building involved adaptation and rebuilding, including increasing utility space to two cinema rooms, and improving the technical standard of the object. It was assumed that multi-function would offer new possibilities for organising cultural events, interactive exhibitions, as well as for presenting the collection of the National Film Archive.

Original elements of the cinema interior furnishings from the end of the 1940s have been preserved until today, e.g. wall fabrics¹⁷, gypsum cartouches i.e. reliefs alluding to the coat of arms of Warszawa and architectonic elements. Those details were inventoried and recreated in the course of conservation work.

As a result of the completed work, the body of the cinema and its original function survived, but ale original details and interior decorations were replaced. New, stylised details are subordinate to the current multifunctionality and the character of architecture designed by Piprek.

5.2. Congress Hall

The Congress Hall is another example of an object preserved in its original form, which was saved from significant transformation thanks to the decision about entering it into the monument register in 2007.

The Congress Hall in Warszawa, which is a part of the Palace of Science and Culture, was erected in 1955. It has maintained its original socialist-realist decor with clear allusions to the classicist style. Lack of renovation caused that both the body of the building and its interior décor have been preserved in their original form. However, after years of intensive exploitation a general

latach intensywnej eksploatacji nieunikniony był generalny remont, a zwłaszcza poprawa bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Zastosowane podczas budowy tanie i łatwopalne materiały konstrukcyjne ścianek działowych oraz wystroju kolidowały z obecnymi przepisami BHP.

Po objęciu ochroną prawną planowany zakres prac remontowych i adaptacyjnych uległ znaczącej modyfikacji. Mimo bardzo ingerencyjnych prac, obejmujących wymianę wewnętrznych okładzin w celu zwiększenia bezpieczeństwa przeciwpożarowego czy też foteli dla publiczności, zadbano o to, by nowe elementy były możliwie najbardziej zbliżone wyglądem do oryginalnych i nie zmieniły wyglądu sali. Bez objęcia Sali Kongresowej wpisem do rejestru zabytków takie działania zostałyby uznane za niepotrzebne i nieekonomiczne. W efekcie wykonanych prac wystój i dekoracje we wnętrzach uległy wymianie, ale nowy stylizowany detal został podporządkowany dawnej stylistyce sali.

6. PODSUMOWANIE

Omówione przykłady dotyczą prac remontowych i adaptacyjnych, które umożliwiły przetrwanie budowli. Główną wartość przedstawionych powyżej XX-wiecznych zabytków stanowi zachowany pierwotny program funkcjonalny. Ocalały bryły i wnętrza budynków, ale jednocześnie wymianie uległy detale wystroju wnętrz. Elementy nowe zostały przestylistowane na dawne, tak aby nadal utrzymać wrażenie ich podporządkowania historycznej architekturze. Chociaż taka modernizacja zmierza do poprawy funkcjonalności, dyskusyjny pozostaje problem autentyczności substancji. Dotyczy to szczególnie niepowtarzalnych i jednocześnie oryginalnych elementów, jak indywidualnie rzeźbione okładziny, tynki elewacyjne, które w remontowanej budowlu nie zawsze udaje się zachować. Ich wymiana zamiast podjęcia konserwacji wystroju jest efektem kilku czynników. Po pierwsze ekonomicznych – rezygnacja z kosztów prac konserwatorskich, które są uznawane za zbyt wygórowane i nieopłacalne. Problemem jest znalezienie fachowców-rzemieślników, którzy potrafiliby zgodnie z tradycyjną technologią zastosowaną w zabytku uzupełnić brakujące lub zużyte fragmenty w sposób gwarantujący ich estetyczny wygląd. Wymiana całych detali gwarantuje uzyskanie pożądanego przez użytkownika jakości estetycznej i dlatego odtwarzanie wystroju oparte na stylizacji na dawne elementy jest częściej stosowana. Takie rozwiązanie jest tańsze, pozwala na skrócenie czasu remontu, ale bywa też skutkiem niewiedzy o współczesnych technicznych możliwościach konserwatorskich. Należy jednak pamiętać, że modernizacje i adaptacje budynków XX-wiecznych powinny respektować ideowe założenia modernizmu odnoszące się do zachowania bryły i ściśle związanej z nią funkcji. Powinny też dążyć do zachowania w możliwie największym stopniu oryginalnej substancji. Wartość materii XX-wiecznej nie jest mniejsza niż pochodzącej z epok starszych, a upływ czasu sprawia, że traktowanie jej jako współczesnej staje się całkowicie nieuzasadnione.

refurbishment was unavoidable, especially improving fire prevention. Cheap and flammable building materials of partition walls and decor, used during construction, clashed with current safety regulations.

After it was put under legal protection, the planned range of renovation and adaptation work was considerably modified. Despite very invasive treatment involving replacement of lining inside in order to improve fire safety or of seats for the audience, care was taken to ensure that new elements resembled the original ones as much as possible so as not to change the appearance of the hall. Without entering the Congress Hall into the monument register, such activities would have been considered unnecessary and uneconomic. As a result of carried out work the décor and interior ornamentation were changed, but the new stylised details were made subordinate to the old stylistics of the hall.

6. CONCLUSION

The discussed examples of renovation and adaptation work enabled some buildings to survive. The main value of the above described 20th-century monuments is the preserved original functional program. Bulks and building interiors survived but, at the same time, interior decoration details were replaced. New elements were stylised to resemble the former, so as to maintain the impression of their being subordinate to historic architecture. Although such modernisation was aimed at improving functionality, the issue of authenticity of substance remains controversial. Particularly, it concerns unique and, at the same time, original elements such as individually carved lining, or elevation plasters that cannot always be preserved in renovated buildings. Their replacement instead of conservation of interior decor is a consequence of several factors. Firstly, the economic ones – as it means resigning from paying the cost of conservation work, which are regarded as exorbitant and unprofitable. A problem is finding professionals – craftsmen who would be able, in accordance with the traditional technology applied in the monument, fill in the missing or worn-out fragments in a way guaranteeing their aesthetic appearance. Replacing whole details guarantees obtaining the aesthetic quality demanded by the user, which is why recreating the décor basing on stylisation into old elements is more frequently applied. Such a solution is cheaper and allows for shortening the renovation time, but may also be a consequence of ignorance about contemporary technological possibilities of conservation. One should remember, however, that modernisations and adaptations of the 20th-century buildings ought to respect the ideological assumptions of modernism alluding to the preservation of the body and the function closely connected with it. They should also aim at preserving the original substance to the largest possible extent. The worth of the 20th-century matter is not lower than that from previous epochs, and the passage of time makes treating it as contemporary completely unjustified.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Białkiewicz A. Współczesne wymogi i potrzeby a wybrane zagadnienia realizacji konserwatorskich budowli modernistycznych. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura lat międzywojennych i jej ochrona*. Gdynia 2009, 243–246.
- [2] Brudnicki J. Skreślenie z rejestru zabytków – teoria i praktyka w Polsce ostatnich lat. *Kurier Konserwatorski* 2016;13.
- [3] Brykowska M. Nośnik wartości w architekturze zabytkowej. In: Szmygin B. (ed.) *Wartościowanie zabytków architektury*. PKN ICOMOS, Warszawa, 2013, 51–60.
- [4] Czerner O. Wartość autentyzmu w zabytkach. *Ochrona Zabytków* 1974;3:180–183.
- [5] Gawlicki M., Błyskosz T. Strategia ochrony zabytkowej architektury modernistycznej w Polsce – zarys problemu. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura lat międzywojennych i jej ochrona*. Gdynia, 2009, 169–178.
- [6] Giergoń P. Mozaika warszawska: przewodnik po plastyce w architekturze stolicy 1945–1989. Warszawa, 2014.
- [7] Hirsch R. Tynki elewacyjne w architekturze modernistycznej Gdyni i ich konserwacja. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie*. Gdynia, 2014, 199–208.
- [8] Hirsch R. Wykończenie architektoniczne elewacji budynków modernistycznych w Polsce. In: Roguska J. (ed.) *Dziedzictwo na nowo odkryte. Detal architektoniczny 1850–1939*. Warszawa, 2014, 45–85.
- [9] Hirsch R. Ochrona i konserwacja historycznej architektury modernistycznej Gdyni. *Zarys problematyki*. Gdańsk, 2016.
- [10] Lewicki J. Badania, definicje, wartościowanie a rzeczywistość, czyli dlaczego utracono czołowe dzieła polskiego modernizmu. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie*. Gdynia, 2014, 149–156.
- [11] Lewicki J. Konserwacja architektury modernistycznej w Polsce. Praktyka ostatnich lat. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i w Europie*. Gdynia, 2011, 227–236.
- [12] Kostuch B. Kolor i blask: ceramika architektoniczna oraz mozaiki w Krakowie i Małopolsce po 1945 roku. Kraków, 2015.
- [13] Kostuch B. Krakowska powojenna ceramika architektoniczna – historia i próba klasyfikacji. Kraków, 2005.
- [14] Koziej K. Ochrona dziedzictwa powojennego modernizmu. *Spotkania z Zabytkami* 2009;7:3–6.
- [15] Marciniak P. Niewygodny zabytek czy zła architektura? O kryteriach i sposobach ochrony powojennego dziedzictwa modernizmu. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie*. Gdynia, 2014, 157–168.
- [16] Markgraf M. Ochrona i konserwacja budynków Bauhausu w Dessau. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i w Europie*. Gdynia, 2011, 169–176.
- [17] Olszewski A. Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925: teoria i praktyka. Wrocław, 1967.
- [18] Konopka M., Szmygin B. (ed.) *Vademecum konserwatora zabytków, cz. I. Międzynarodowe prawo ochrony dziedzictwa kultury*. Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Warszawa, 2009.
- [19] Wisłocka I. Awangardowa architektura polska 1918–1939. Warszawa, 1968.
- [20] Żychowska M.J. O zachowaniu modernistycznego dziedzictwa architektury. In: Sołtysik M.J., Hirsch R. (ed.) *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i w Europie*. Gdynia, 2011, 165–168.
- [21] <http://www.docomomo.com/> (access: 10.10.2016).
- [22] <http://www.iluzjon.fn.org.pl/static/9/o-kinie-iluzjon.html> (access: 10.10.2016).

¹ <http://www.docomomo.com/> (data wejścia 10.09.2016).

² Olszewski A., *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925: teoria i praktyka*, Wrocław 1967.

³ Wisłocka I., *Awangardowa architektura polska 1918–1939*, Warszawa 1968.

⁴ Gawlicki M., Błyskosz T., *Strategia ochrony zabytkowej architektury modernistycznej w Polsce – zarys problemu*, [w:] Sołtysik M.J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura lat międzywojennych i jej ochrona*, Gdynia 2009, s. 169–178; Lewicki J., *Konserwacja architektury modernistycznej w Polsce. Praktyka ostatnich lat*, [w:] Sołtysik M.J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni*.

Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i w Europie, Gdynia 2011, s. 227–236; tenże, *Badania, definicje, wartościowanie a rzeczywistość, czyli dlaczego utracono czołowe dzieła polskiego modernizmu*, [w:] Sołtysik M. J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie*, Gdynia 2014, s. 149–156; Żychowska M.J., *O zachowaniu modernistycznego dziedzictwa architektury*, [w:] Sołtysik M.J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i w Europie*, Gdynia 2011, s. 165–168; Marciniak P., *Niewygodny zabytek czy zła architektura? O kryteriach i sposobach ochrony*

- powojennego dziedzictwa modernizmu, [w:] Sołtysik M.J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie*, Gdynia 2014, s. 157–168.
- ⁵ Brudnicki J., *Skreślenie z rejestru zabytków – teoria i praktyka w Polsce ostatnich lat*, Kurier Konserwatorski, nr 13, 2016, s. 15.
- ⁶ Czerner O., *Wartość autentyczności w Zabytkach*, Ochrona Zabytków, 1974, nr 3, s. 183.
- ⁷ Tamże, s. 180.
- ⁸ *Vademecum konserwatora zabytków, cz. I, Międzynarodowe prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Konopka M., Szmygin B. (red.), Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Warszawa 2009.
- ⁹ Brykowska M., *Nośnik wartości w architekturze zabytkowej*, [w:] Szmygin B. (red.) *Wartościowanie zabytków architektury*, PKN ICOMOS, Warszawa 2013, s. 51–60.
- ¹⁰ Kostuch B., *Krakowska powojenna ceramika architektoniczna – historia i próba klasyfikacji*, Kraków 2005; Kostuch B., *Kolor i blask: ceramika architektoniczna oraz mozaiki w Krakowie i Małopolsce po 1945 roku*, Kraków 2015; Giergoń P., *Mozaika warszawska: przewodnik po plastyce w architekturze stolicy 1945–1989*, Warszawa 2014; Hirsch R., *Tynki elewacyjne w architekturze modernistycznej Gdyni i ich konserwacja*, [w:] Sołtysik M. J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura XX wieku do lat sześćdziesiątych i jej ochrona w Gdyni i w Europie*, Gdynia 2014, s. 199–208; tenże, *Wykończenie architektoniczne elewacji budynków modernistycznych w Polsce*, [w:] Roguska J. (red.), *Dziedzictwo na nowo odkryte. Detal architektoniczny 1850–1939*, Warszawa 2014, s. 45–85; tenże, *Ochrona i konserwacja historycznej architektury modernistycznej Gdyni. Zarys problematyki*, Gdańsk 2016.
- ¹¹ Brudnicki J., *Skreślenie z rejestru zabytków – teoria i praktyka w Polsce ostatnich lat*, Kurier Konserwatorski, nr 13, 2016, s. 15–21.
- ¹² Koziej K., *Ochrona dziedzictwa powojennego modernizmu*, *Spotkania z Zabytkami*, nr 7, 2009, s. 5.
- ¹³ Tamże, s. 3.
- ¹⁴ Referat z konferencji „Cement w architekturze i sztuce” 22–23 października 2015, zorganizowanej przez Zakład Konserwacji Elementów i Detali Architektonicznych Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa, Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: E. Maryniak-Piaszczyńskiej *Konserwacja i restauracja zabytków architektury wykonanych z betonu. Technika i sztuka*, a także A. Hamberg-Federowicz, *Sztuczny kamień, beton, żelbet – konserwacja zabytków sztuki i architektury na przykładzie Szczecina i regionu*.
- ¹⁵ Markgraf M., *Ochrona i konserwacja budynków Bauhausu w Dessau*, [w:] Sołtysik M.J., Hirsch R. (red.), *Modernizm w Europie. Modernizm w Gdyni. Architektura pierwszej połowy XX wieku i jej ochrona w Gdyni i w Europie*, Gdynia 2011, s. 169–176.
- ¹⁶ „Adaptacja i przebudowa zabytkowego budynku kina Iluzjon – Muzeum Sztuki Filmowej przy ul. Narbutta 50A w Warszawie dla potrzeb Filмотeki Narodowej”, podaje za <http://www.iluzjon.fn.org.pl/static/9/o-kinie-iluzjon.html> (data wejścia: 10.10.2016).
- ¹⁷ Zakład „Kolumny” wg projektu Zofii Matuszczyk-Cygańskiej wykonany przez Spółdzielnię Artystów „Ład” na przełomie 1948 i 1949 roku – wg <http://www.iluzjon.fn.org.pl/static/9/o-kinie-iluzjon.html> (data wejścia: 10.10.2016).

Streszczenie

Zagadnienie, czy chronić substancję czy formę, nie budzi żadnych wątpliwości wobec dawnych zabytków (ochrona reliktów murów oraz często niekompletnych kompozycji dekoracji plastycznych). W odniesieniu do architektury XX-wiecznej zakres remontów i prac konserwatorskich koncentruje się na formie i wyglądzie podobnym do dawnego, a wartość oryginalnego materiału jest niedoceniana.

Obecny stan budynków modernistycznych jest uwarunkowany sposobem ich użytkowania. Nieuchronny jest też proces degradacji materiałów budowlanych. Budowle zaniedbane przez brak należytej opieki są remontowane lub modernizowane wówczas, gdy ktoś doceni ich wartość architektoniczną. Remont i ewentualna konserwacja rozpoczyna się wtedy, kiedy budynek jest mocno zdegradowany. Wówczas podejmowane są działania mocno ingerujące w autentyczną tkankę. Zakres ingerencji konserwatorskich poszerzany jest zwykle o dostosowanie do współczesnych wymogów funkcjonalnych. Budynek dostosowuje się do potrzeb prawa budowlanego i wymogów termoizolacyjności docieplając ściany i wymieniając okna.

Efektom tych działań jest zgoda na wymianę autentycznych materiałów – np. wypraw elewacyjnych z tynków szlachetnych, wymiana ruchomego wypo-

Abstract

The question whether to protect the substance or the form does not raise any doubts in relation to ancient monuments (preserving relics of walls and frequently incomplete compositions of artistic decorations). In reference to the architecture of the 20th century, the range of renovation and conservation work has been focused on the form and appearance resembling the original, while the value of the genuine material is underestimated.

The current state of modernist buildings depends on the way in which they have been used. The degradation process of building materials is also inevitable. Buildings neglected through insufficient care are renovated or modernised when someone appreciates their architectonic value. Renovation and possible conservation commence when a building is badly deteriorated. Then activities which seriously interfere into the authentic tissue are undertaken. The extent of conservation interference is usually augmented with adaptation to contemporary functional requirements. Buildings are adjusted to meet the requirements of the building law and thermal-insulation standards by adding wall insulation and replacing windows.

Such activities mean agreeing to exchanging authentic materials – e.g. refined plaster on elevations or

sażenia, jak w omówionym w artykule przykładzie Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki. Nowy detal otrzymuje wygląd zbliżony do elementów dawnych. Wymiana materiałów wiąże się też z dostosowaniem do współczesnych potrzeb i przepisów prawa budowlanego. Istnieje więc duża sprzeczność pomiędzy tradycyjną ochroną zabytków i doktryną konserwatorską a prowadzonymi pracami.

Modernizacje i adaptacje budynków XX-wiecznych powinny respektować ideowe założenia modernizmu odnoszące się do zachowania bryły i ściśle związanej z nią funkcji. Powinny też dążyć do zachowania w możliwie największym stopniu oryginalnej substancji. Wartość materii XX-wiecznej nie jest mniejsza niż pochodzącej z epok starszych. Upływ czasu sprawia też, że traktowanie detali modernistycznych jako współczesnych staje się całkowicie nieuzasadnione.

replacing portable furnishings as in the Congress Hall of the Palace of Science and Culture discussed in the article. New details acquire the appearance resembling the former elements. Replacing materials is also accompanied by adjustment to current requirements of the building law. Thus there exists a huge discrepancy between traditional monument protection and conservation doctrine, and the carried out work.

Modernisations and adaptations of 20th-century buildings ought to respect the ideological assumptions of the modernism referring to preserving the shape and the function closely connected to it. They should also aim at preserving the original substance to the largest possible extent. The value of the 20th-century matter is not lower than that from previous epochs. The passage of time also proves the treatment of modernist details as contemporary to be entirely unjustified.